

کرونا؛ بازتعریف «خانه» شخصی و خودآیین شدن خانواده هسته‌ای

تکثیر سفره‌های یلدایی

محمد زینالی‌اناری
پژوهشگر فرهنگ عامه

از نظر ریخت‌شناسی اجتماعی، واحد اجتماعی منسجم ما در دوره پیش از آغاز عصر جدید، شبکه‌های طایفه ایلی به همراه دو یا سه تجمع روستایی و سازمانی منسجم از محله‌های شهری بود. مدت‌ها بعد، نوسازی شهری صورت دیگری از نظام اجتماعی را رقم زد و خیابان را جایگزین کوچه

و بتدریج مجتمع‌ها، شهرک‌ها و بلوارها را جایگزین محله‌های درهم‌تنیده شهری کرد و همه را به سوی خود فراخواند. این تحول که بازارهای شهری میراث جبهه‌های اولیه تجارت شهری بودند، تداوم یافته و به شکل‌گیری اجتماع‌های تجارتي شهری ما انجامیدند. به موازات همین تحولات خانواده ایرانی هم از خویشاوندی گسترده به خانواده هسته‌ای حال حاضر تغییر شکل داد.

اما این‌گذار به صورت کامل رخ نداده و ما سال‌های سال با «خانواده کشسان» یعنی خانواده هسته‌ای مستقر در شهرهای بزرگ ولی دور از بستر اولیه‌اش در روستا مواجه بودیم که تعلق شدیدی به رجعت به بسترش در اعیاد و تعطیلات داشت. لذا در کنار این که فضاهای مشترک میان مجتمع‌ها و شهرک‌ها به عنوان قلمروهای اجتماعی جدید به شمار می‌روند، موجودیت و تعلق خانواده‌های هسته‌ای هم بشدت وابسته به بستر اولیه مهاجرفرست و شکل‌دادن به ساختار خانواده گسترده در اعیاد و تعطیلات بود تا جایی که بتدریج به گفتمان مسلط زیست آیینی خانواده ایرانی تبدیل شد. اما کرونا بی‌توجه به این عادات‌ها و آیین‌ها،

قلمروهای اجتماعی و تجمع‌خاندانی را در هم کوبیده و بسرعت آنها را به تاریخی دور دست پرتاب کرده. تنها چیزی که فعلاً برجامانده، ارج و قرب «خانه» شخصی و در نتیجه خودآیین شدن خانواده هسته‌ای است.

اگر یک زمانی شکل آیینی «شب یلدا» در گرو کارکرد آیینی و مناسبتی خانواده گسترده و بازگشتن همه به آغوش خانواده‌های پدری و حلقه‌زدن دور سفره حاج‌خانم و آقاچون و نشستن در ردیف برادران و خواهران و اقوام در تقویم ویژه سال بود، امروز، این شکل نه تنها فروپاشیده، بلکه از نقطه نظر بهداشتی، زندگی سالم و رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی، «تابو» محسوب می‌شود. اینک دید و بازدید حضوری می‌تواند به مثابه خیانت به جامعه و جنگ پنهان علیه سلامتی همگانی محسوب شود.

خانه شخصی، در کنار قلمروی ارتباطی در فضاهای جدید شبکه‌ای، به قلمروی بنیانی تعامل اجتماعی تبدیل شده و این بار آیینی چون شب یلدا، همچون تجربه نوروز، با محوریت سفره آن برگزار خواهد شد. اما باید گفت که سفره‌های بزرگ شب یلدا، هنوز محو نشده‌اند و می‌توان با خلاقیت با ارسال پستی هدایا به صورت سفره‌های فرزندان تکثیر شوند. اینک، به جای پدربزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها، لازم است که همسران نوگرای خانواده‌های هسته‌ای نبض جریان‌ها و آیین‌های اجتماعی را از دل خانه به دست گرفته و خود را و خویشاوندان خود را از خطر بیماری «کرونا» مصون دارند.

برپایی آیین‌های سنتی می‌تواند اُفت انرژی روانی این روزها را جبران کند

گرمای یلدا؛ درمان کرونا

هدی شاه‌احمدی
روان‌درمانگر

امروزه ما در برهه‌ای از تاریخ به سر می‌بریم که شیوع یک ویروس توانسته چهره زیست بشر را دگرگون کند. هر یک از ما یا خودمان یا دوستان و عزیزان‌مان را داغدار یا دچار اضطراب مرگ یا دچار انواع فشارهای تشدید شده مالی و محرومیت از تفریح و تجمعات همدلانه می‌بینیم. آمار حقیقی افسردگی با ما تعارف ندارد و در حالت بحرانی قرار گرفته است، اما ما زنده‌ایم و این زندگی تنها فرصت زیست‌مان روی این سیاره سبز آبی زیبا است. پس باید دنبال چاره باشیم. طبق نظریه «گلسر» موقتی افسرده می‌شویم که یک یا چند نیاز اساسی‌مان برآورده نشود و همچنین طبق نظریه روانشناسی تکاملی، مغز تکامل یافته ما غیر از بقا نیازهای اساسی دیگر از جمله نیاز به عشق و عاطفه و نیز تفریح و شادی نیز دارد. از همین رو بوده که انسان‌ها از دیرباز آیین‌ها و رسومی پدید آورده‌اند تا به آن بهانه دور هم جمع شوند چرا که تجربه به آنها ثابت کرده بود که در هنگام با هم بودن اضطراب و استرس‌های‌شان کاهش پیدا می‌کند و قسمتی از

نیازهای اساسی‌شان ارضا می‌شود. اما هم‌اکنون شیوع ویروس کرونا یعنی همان دلیلی که افسرده‌ترمان کرده، همان هم جلوی برگزاری محافلی که به رفع این افسردگی کمک می‌کند را گرفته است. پس چاره چیست؟ برای رسیدن به پاسخ بیایید نگاهی به عبور آیین یلدا از فراز و نشیب‌های بزرگ تاریخ داشته باشیم. پژوهش‌ها نشان می‌دهد یلدا در ابتدا نه به عنوان محفلی برای ابراز شادی مردم روزگار بلکه به خاطر جبران شدت سختی‌هایی که مردم جامعه دچارش بوده‌اند، مرسوم شده است. آری حقیقت این است که زمستان‌های سخت در زمان‌های گذشته و در شرایطی که امکانات امروزی وجود نداشت، سراسر وهم گرسنه ماندن و سرما بوده است و دشواری عبور از دل سیاه آن زمستان‌ها مردم را مجبور به جمع شدن در کنار هم کرده؛ مردمی که در اوج هوشمندی، رنگ‌هایی گرم را به این آیین دعوت کردند و به انواع زیبایی بصری و صوتی در چیدمان و گفتمان‌شان مزین کردند تا با چالش‌های طبیعی مبارزه کنند؛ و همین است راز باشکوهی که باید نگاه‌مان را بر بدن معطوف کنیم. ارنیه اجداد خوش‌اندیش‌مان دقیقاً به درد امروز ما می‌خورد. آنها ابتکارات فراوان به خرج دادند تا یلدا از پس این همه واقعه تاریخی نه تنها زنده عبور کند بلکه حتی منشأ جشن‌های بزرگ سایر ملل نیز بشود.